

MIKAEL MELLQVIST och INGEMAR PERSSON. Fordran och Skuld. Iustus Förlag AB. Uppsala 1989. 152 s.

En ny lärobok i värdepappersrätt har efterfrågats länge. Hugo Tibergs "Skuldebrev, växel och check" har år efter år mötts av samma kritik från studenterna; för krånglig! för teoretisk! för kompakt! Tibergs bok är förträfflig på flera sätt — genomarbetad, korrekt och mycket innehållsrik — men som lärobok har den brister.

Nu har de båda hovrättsfiskalerna och lektorerna Ingemar Persson och Mikael Mellqvist tagit sig an uppgiften att försöka åstadkomma ett alternativ till Tibergs bok. Och inte nog med detta. I samma volym behandlar de den allmänna fordringsrätten, vilken hittills täckts i kurslitteraturen av en annan Tiberg-bok, "Fordringsrätt".

Boken "Fordran och Skuld" består av tre huvuddelar: Först 50 sidor "fordringsrättslig introduktion", därefter 60 sidor skuldebrevsrätt och sist 15 sidor om växel, check och kontokort. Totalt gör detta 125 sidor att jämföra med ca 190 i Tibergs böcker, alltså ungefär en tredjedel mindre om man bara ser till sidantalet.

Den intressantaste frågan är om boken är bättre som lärobok i skuldebrevsrätt än Tibergs "Skuldebrev, växel och check". Jag skall strax återkomma till detta. Först bara några ord om de andra båda delarna av boken.

Om man bortser från att *den fordringsrättsliga introduktionen* innehåller några avsnitt som enligt min mening är onödiga i detta sammanhang (exempelvis avsnitten om betydelse av passivitet vid avtalsslut, om speciella avtalsformer och om avtalstolkning) har jag här inga nämnvärda invändningar. Denna del av boken är pedagogisk och lättläst. Flera praktiska exempel konkretiserar framställningen på ett förtjänstfullt sätt.

Aven avsnittet om *växel och check* kan avhandlas kort. Jag är nog inte ensam om att ha läst Tibergs 30 sidor i ämnet utan att riktigt veta om jag begripit vad jag läst. Mellqvists och Perssons 15 sidor i samma ämne är för mig minst lika svårfångade. Man kan fråga sig om det verkligen är rätt metod att i ett läroboksavsnitt om växel och check — som upptar en mycket liten del av intresset i fordringsrätten — snabbt kasta sig igenom en massa regler som lösryckta är ganska obegripliga för de flesta läsare. Vore det inte bättre att någorlunda konkret försöka beskriva exempelvis vad växlar och checkar används för, vad de fyller för funktion, vad som utmärker dem vid en jämförelse med andra värdepapper och vilka praktiska juridiska problem som kan uppkomma?

Över till *skuldebrevsrätten*. Denna del av boken har författarna disponerat med utgångspunkt från de olika problemtyperna (invändningsrätt, kvittning, legitimation, sakrättsliga frågor) i stället för att — som Tiberg — helt hålla isär de olika skuldebrevsslagen från varandra. Detta är enligt min mening en klar förbättring från pedagogisk synpunkt. Det är mycket lättare att begripa tankarna bakom reglerna när de olika skuldebrevstyperna behandlas parallellt. Kanske hade man kunnat driva denna pedagogiska tanke ännu längre. Jag tycker att författarna — liksom i viss mån Tiberg — fäster alltför stor vikt vid varje detalj i regleringen i stället för att ta fasta på vissa principfrågor och försöka förklara dessa metodiskt och med praktiska exempel.

Annars kan man inte påstå att det råder brist på exempel i boken. Tvärtom förekommer sådana i ovanligt stor mängd. Detta är naturligtvis bra. Tyvärr har man dock ofta en känsla av att de beskrivna situationerna knappast förekommer i verkligheten över huvud taget. Det vore dock orättvist att ge författarna hela skulden för detta. Bristen på verklighetsanknytning beror nog snarast på att stora delar av skuldebrevsrätten är av nästan uteslutande teoretiskt intresse. Man kan undra om det inte är dags att tonar ner skuldebrevsrätten i undervisningen en del. Det måste vara något fel när reglerna om löpande skuldebrev ägnas en detaljgranskning, medan de juridiska problemen rörande kontokort avhandlas utomordentligt översiktligt.

I vissa delar har författarna själva inte bemödat sig tillräckligt att inrikta boken på praktiska situationer. Som exempel kan nämnas att det vid genomgången av de "svaga invändningarna" i 15 § skuldebrevslagen (s. 88 ff.) tas upp alla tänkbara avtalsrättsliga invändningar men inte den som verkligen kan få praktisk betydelse, nämligen att avtalet skall jämkas eller lämnas utan avseende med tillämpning av 36 § avtalslagen.

När det gäller *dispositionen av materialet och den språkliga framställningen* är boken mycket ojämn. Medan den fordringsrättsliga introduktionen är fullt godtagbar är det skuldebrevsrättsliga avsnittet tyvärr mycket illa skrivet. Meningar som " Någon ursprunglig ogiltighet att vara i ond tro beträffande finns inte för förvärvaren" och "Inte så få sakrättsproblem är också svårösta" är alltför vanliga. Jag vänder mig också mot det synnerligen frekventa användandet av det lilla ordet "så" som i de flesta fall belastar texten alldeles i onödan. Dessutom innehåller texten en mängd småfel; framför allt är det nog korrekturläsningen som klickat. I ett enda stycke på nio rader (s. 117 f.) finns fyra rena felaktigheter. Detta är inte acceptabelt i en bok som studenter förväntas känna tillit till. Missar av detta slag irriterar vid läsningen och det blir svårt för författarna att bevara förtroendet.

Det kan inte hjälpas att alla småfel också framkallar misstankar mot bokens vederhäftighet. Såvitt jag kan finna bekräftas dock inte sådana misstankar, åtminstone inte på ett sätt som föranleder väsentlig kritik.

Jag vill till sist ta upp några små frågor som har med sakinnehållet att göra.

På s. 78 finns — under rubrikerna Invändningsrätten; Löpande skuldebrev; Bestående invändningar; Avsaknad av behörighet — ett exempel som lyder:

M köper en bil av B. M visar därvid upp en skriftlig fullmakt utställd av G, vari sägs att: "härmed befullmäktigas M att för min räkning köpa en bil för högst 10 000 kr". M gör upp med B och köpeskillingen bestäms till 9 000 kr. M utfärdar i G:s namn ett löpande skuldebrev på beloppet. När B sedan riktar krav mot G, så kan G troligen vägra att betala, eftersom M inte hade behörighet att å G:s vägnar utfärda löpande förbindelse.

För det första hör väl exemplet — som får räknas till de opraktiska — knappast hemma där det återgivits. Det beskriver inte ett negotiabilitetsproblem utan i stället ett problem rörande tolkning av fullmakt och avtalsrättslig behörighet. Ett negotiabilitetsproblem blir det först om det löpande skuldebrevet överläts och förvärvaren åberopar det för att få betalning av G. För det andra måste det väl vara oriktigt att G skulle kunna vägra att betala till B. M har ju handlat inom ramen för sin behörighet när han köpt bilen för 9 000 kr. Såvitt framgår har han inte handlat i strid med någon befogenhetsinskränkning. G är då bunden gentemot B och skyldig att betala.

Att skulden manifesterats i ett löpande skuldebrev inverkar inte på denna betalningsskyldighet.

På s. 82 sägs — under rubrikerna Invändningsrätten; Löpande skuldebrev; Bestående invändningar; Konkurs — att det är "helt klart" att konkurs är en bestående invändning. Om gäldenären är försatt i konkurs när han utfärdar ett löpande skuldebrev kan således, enligt författarna, den som förvärvar skuldebrevet inte göra detta gällande mot konkursboet även om han vid förvärvet är i god tro om konkursinvändningen. Att detta emellertid inte är så givet framgår av bl. a. vad Torgny Håstad anfört i sin recension av Gösta Walins bok *Lagen om skuldebrev m. m.* (SvJT 1979 s. 210). Håstad uttalar att saken "numera" inte är alldeles given och hänvisar till de ändringar som gjordes i bl. a. konkurslagen och skuldebrevslagen år 1975. Genom dessa ändringar infördes ett förstärkt skydd i många situationer för den som vid en rättshandling är i god tro om en konkurs. Numera skyddas exempelvis den som i god tro förvärvar ett löpande skuldebrev av en person som är försatt i konkurs och den som i god tro erlägger betalning enligt ett löpande skuldebrev till den som är försatt i konkurs (14 resp. 19 § skuldebrevslagen). Enligt Håstad finns det då skäl att även medge bevakningsrätt i konkursen för en godtroende förvärvare av ett skuldebrev som utfärdats av en person som var försatt i konkurs. Häremot kan dock enligt Håstad invändas att en förvärvare normalt står risken för gäldenärens betalningsförmåga och att det därför inte blir någon drastiskt ny börda för förvärvaren om en invändning om konkurs alltid blir bestående mot honom. Håstads slutsats är att det de lege lata nog inte föreligger tillräckligt starka skäl för att överge den historiska utgångspunkten att invändning om konkurs skall behandlas som en bestående invändning enligt 17 § skuldebrevslagen.

För att ytterligare öka tveksamheten på denna punkt kan man peka på förarbetena till 1975 års lagändringar. Varken i betänkandet (SOU 1970:75) eller i propositionen (1975:6) nämndes frågan om en invändning om konkurs skulle anses bestående eller extingibel. Men i diskussionen om ändringarna i 14 och 19 §§ gjorde departementschefen ett allmänt uttalande av intresse: "Enligt min mening är det väl motiverat att stärka skyddet för godtroende tredje man som förvärvar eller infriar en löpande handling. Det synes mig helt klart att tredje mans skyddsintresse bör ges företräde framför konkursborgenärernas intresse av att en av gäldenären företagen transaktion inte blir gällande mot konkursboet." Uttalandet har i princip lika stor relevans för frågan om invändningsrätten. Oavsett om tystnaden i förarbetena rörande denna fråga beror på att lagstiftaren inte uppmärksammat problemet eller att han inte velat ta ställning, måste man därför tillmäta uttalandet stor betydelse. Någon helt säker slutsats kan visserligen för den skull inte dras, men för min del lutar jag närmast åt att konkursnumera skall ses som en extingibel invändning.

Ett mindre fel som kan te sig oförargligt men som är olyckligt i en fordringsrättslig lärobok är det som förekommer på s. 87. I en text som egentligen behandlar ett annat problem kommer författarna in på frågan om bevisbördan för att betalning skett. De säger att gäldenären alltid har bevisbördan och fortsätter: "I princip så skall gäldenären för att lyckas kunna uppvisa kvitto. Förmår gäldenären inte detta, så blir han ålagd betalningsskyldighet (av domstol i sista hand)." Detta är oriktigt på ett förrädiskt sätt. Det är ju inte alls så att en gäldenär "i princip" skall kunna uppvisa kvitto

och blir ålagd betalningsskyldighet om han inte förmår detta. Kan gäldenären på annat sätt leda i bevis att betalning skett är detta lika gott som ett kvitto. Skall man tala om någon "princip" i sammanhanget är det väl snarast den motsatta som gäller, alltså att kvitto i princip *inte* behövs. Däremot behövs ett kvitto nog oftast *i praktiken*.

Om detta blev mer ris än ros beror det kanske på att man lättare fastnar på det som man ogillar än på det som man gillar. Avslutningsvis vill jag därför understryka att Mellqvist och Persson är värda både beröm och flera lyfta hattar för att de ägnat tid och kraft åt något så angeläget som att utveckla läroboksbeståndet inom den centrala civilrätten. Deras bok har också klara förtjänster. Den är i stora delar ledigt skriven och säkert mycket mer lättsmält för studenterna än Tibergs. Att den i sin första upplaga är alltför hafsigt hopkommen för att vara en fullgod lärobok betyder inte — för att något återkomma till den inledningsvis ställda frågan — att boken inte *kan bli* en bättre lärobok än Tibergs. Jag vet att författarna redan arbetar med en andra upplaga och det finns goda förhoppningar om att de putsar bort de flesta av de brister som nu stör. Därför tror jag att boken med tiden kommer att fungera inte bara som en utmärkt lärobok för studenterna i civilrätt A utan även som ett uppskattat hjälpmedel för praktiskt verksamma jurister.

Göran Lambertz